

Iz kože v palačo.

(Povest. — Spisal St. pl. Orlovič.)

Prvi del.

I.

oletnega večera so se burno prepirali delavci v koči tovarniškega nadzornika Petra Kreslina, razbijali ob mizo in se rotili, vmes je lajal velik pes in se neprenehoma zaganjal v nekega delavca.

»Tiho, Hektor!« miril je psa vitek mladenič, nadzornikov sin Pavel. Lica so mu žarela, pristopil je sedaj k temu, sedaj k onemu delavcu in mu v prepričevalnih besedah izvajal žalostne posledice, katere bi ga zadele vsled ustavljenega dela. Pes je ves čas renčal in kazal zobe skrivnemu sovražniku.

»Jutri se upremo; oderuški tovarničar naj si dela sam«, vpila so razkačena grla.

»Ko pride neumna živina z dela, čaka jo v jaslih polno tečne krme. Kaj pa nas, uboge človeške trpine, ko se vrnemo zvečer gladni in onemogli iz tovarnice? Polna koča jadikujoče in stradajoče družine...«

»Tako je, Trpinec, niti toliko ne zaslužimo, da bi se preživili pošteno. Ali naj se ubijamo zastonj? Ako nam drugi ne dajo pravice, napravimo si jo sami!«

»Prosim, možje, poslušajte me vendar«, čul se je mej krikom delavcev nadzornikov glas, »ob vsaki priliki ste se lahko prepričali, da sem vaš resnični prijatelj. Potegoval sem se za vas pri našem gospodarju Bergerju, kolikor sem mogel; ako vam ne poviša plače, temu ni kriv on, ampak slaba trgovina. Blago je vedno cenejše, denarja vedno manj. Poslušajte me in potrpite še malo, Bog obrne skoro vse na boljše; kakor bi se ne bilo nič pripetilo, pridite jutri zopet v tovarnico. Dajte se pogovoriti, saj ste [pametni ljudje!«

»Lahko vi tako govorite, gospod nadzornik«, oglasi se vnovič delavec Trpinec, »ki imate vsega dovolj. Potrpi, počakaj, tako tešimo zdravega človeka, a boleznin in smrti ni mogoče potolažiti s temi besedami. Pomagaj si sam in Bog ti pomore, to bodi naše geslo. — Doma mi leži na smrt bolan sinček, izdavna bi bil že okrevaj, ko bi imel pošteno postrežbo in potrebnih zdravil. A vse to velja denarja, mnogo denarja. Kje ga naj vzamem, zaslužim komaj toliko, da za silo prehranim družino?«

»In kako revo uživa naš mladi tovariš Drenuljčar!« začne nekdo drug. »V srce me zaboli, ko pride v jutro ves zajokan na delo: »Doma mi ležijo bolna mati in nimam človeka, da bi ostal pri njih. Joj, če mi umró doma ta čas, dokler sem v tovarnici!« Odkod vsa ta nadloga? Ker nam ti oderuški tovarničarji pritrugejo krvavo zaslužen plačilo. Kaj pravite, tovariši?«

»Resnico govoriš, Presličar«, zaderó se delavci.

»Verujte mi, možje«, oglasi se zopet nadzornik, »da ima gospod Berger prav usmiljeno srce, on želi delavcem le najboljše. Ali veste, kateri delavci si sami delajo pravico? Oni, ki nimajo nikake vere ter hočejo s surovo močjo,

z orožjem, kakor živina olajšati svoj dozdevno težavni stan. Kaj naj pa storimo mi, ki vemo, da čuje nad nami nekdo, ki nikoli ne zapusti svojih otrok? Delajmo pridno in, ako ne dobimo za to primernega plačila, obrnimo se najprej naravnost do gospodarja in mu natanko razložimo svojo potrebo. Ako nas ta trdosrčno odvrne, imamo višjo oblast, katera se potegne za nas, a sami si ne smemo delati pravice. Ali ne čitate dan na dan o nesrečnikih, o tovarniških delavcih, ki bi si najrajši sami delili plačo, katerih bi bil vsakdo najrajši sam svoj gospodar? Navadno izgubé vsi delo in najhujše potaknejo v ječe. Ako bi si delavec sam delil plačo, kam bi prišla država in človeška družba sploh? Ljudje bi živeli v vednem sovraštvu mej seboj, morili bi in plenili hujši od zverij. Povsod mora biti le jeden gospodar in le jeden Bog. Kdor pridno dela in pošteno živi, temu se ni bati gladu. Ako Bog živi ptice pod nebom, katere ne sejejo niti ne žanjejo, koliko bolj bo skrbel za nas, ki živimo po njegovih zapovedih! Sami si ne smemo delati pravice; gospod Berger ukrene gotovo najboljše, ako mu potožite v dostojni obliki.«

»Há, vi se potegujete zanj, vi, naš prijatelj«, zavrne nadzornika delavec Peklenik, zroč ga po strani, kakor bi se norčeval iz njegove postave, kajti delavski nadzornik Peter Kreslin je bil majhen in grbast, a v lice kozav. Ko je začel Peklenik govoriti, zaletel se je Hektor vanj in zalajal gromovito. »In kdo bi se ne, ako mu podari bogati tovarničar hišo z vrtom in vrh tega še mastno službo nadzornika? Zapodite psa ven, kaj mi hoče mrha ves čas?«

»Da se je gospod Berger usmilil mojega očeta, pokazal je usmiljeno srce, katero izvestno ne prezre tudi vaše nadloge«, zastavi besedo nadzornikov sin Pavel, odvedši psa pred vrata, kjer je lajal še nadalje. »In to dobroto zasluži moj oče, ali ste že imeli kdaj boljšega nadzornika, nego je on? Možje, kateri od vas še ni imel priložnosti, zateči se v sili k njemu, kateri je še kdaj potrkal zaman na njegova vrata?« Vsi so molčali. Peklenik, že od nekdaj skriven sovražnik Kreslinov, povetil je oči k tlom in se izgovarjal jecljaje:

»Vam, gospod paznik, nimamo sicer ničesar očitati, večina od nas vam dolguje več ali manj, ker smo se zatekali k vam . . .« Dalje ni šlo. Nadzornik odpre omaro in vzame iz nje listnico.

»Možje, dobro vem, kaj vas je prav za prav napotilo k meni«, obrne se k delavcem, »mislili ste: Nadzornik nam ne more vedno posojati, a denarja vedno bolj primanjkuje. Sila kola lomi. Berger naj nam poviša plačo, ali pa ustavimo delo. Gospod Berger vam ne more ugoditi v jednom dnevu, treba je vse prej na dolgo in široko preračuniti, ali je sploh ob teh razmerah vaša zahteva opravičena. Govoril bom jutri sam z njim, a ta čas se zadovolite s to malenkostjo. Ná, Trpinec, nakupi zdravil za bolnega sinčka. Zakaj ni prišel Drenuljčar? Reci mu, da pride moja žena parkrat na dan pogledat k njegovi materi, dokler bo on na delu. Naj bo le brez skrbij! A zdaj, možje, idite malo z menoj!« Razdelivši mej delavce nekoliko denarja, povéde jih v hladnico na vrt. Pavel se je že prej izmuznil iz sobe in oskrbel z materjo, kar mu je namignil oče.

Bil je zunaj lep julijski večer. Da-si je ura že odbila osem, rudečili so žarki zahajajočega solnca še celo obzorje, ozračje je bilo mirno, kakor z zlatimi pajčevinami prepredeno, noben list se ni ganil na drevesu. Nadzornikova hišica je stala ob glavni cesti zunaj mesta. Krog nje se je razprostiral ovočnjak, ločil ga je visok zid od Bergerjevega parka, ki je imel takoj na oni strani svojo lepo palačo. Zakaj je podaril Berger Kreslinu hišico in vrt, vedel si ni nikdo razložiti, celo Kreslin sam je včasih razmišljal o tem. Pred petimi leti je srečal Berger ubozega čevljarja Kreslina na ulici, ustavil ga je in povpraševal o tem in onem, naposled mu je naročil, naj pride drugi dan k njemu. Ubogi čevljar je postal tako ob noč posestnik in delavski paznik, v kratkem se je prikupil vsem delavcem, le Peklenik, kakor smo videli, ni se mogel z njim sprijazniti, zato je kar izginil, ko so šli ostali na vrt. Tu je čakalo delavcev prijetno iznenajenje: sredi hladnice miza, na nji luč in krog nje suha svinjina in velika steklenica vina.

»Le sédite«, nagovori nadzornik delavce, »pijte in jejte, kolikor se vam ljubi.«

»O, gospod nadzornik, prej denar, zdaj večerja«, čuli so se izgovori mej delavci.

»Založite, kakor bi bili doma«, zavrne jih Kreslin, »a ti, Pavel, idi še po mater, da bomo vsi vkup.« Pavel odhiti, lajajoč skoči za njim Hektor.

»Srečni ste, gospod nadzornik«, začne Trpinec, »da imate že tako velikega, čvrstega in lepega sina. Mnogo sem že slišal o njegovem izrednem napredku v šoli.«

»Da, on je moje veselje«, odgovori ponosno nagovorjeni, »le radi njega bi še rad živel nekoliko let. Na stara leta se mi ne bo treba bati zla, Bog mu je dal dobro glavo in dobro srce. In ko bi vedeli, kako je vnet za delavski stan! Kadar mu pride na misel njegova reva, zakoplje se mej knjige in tako bedi včasih do polnoči. Ako ga posvarim, reče mi: 'Oče, jaz ne morem gledati te revščine, pomagati hočem trpinom, zato se moram pa pridno učiti.' Jutri je konec šolskega leta, zato je danes brezskrbnejši.«

»Kakor čujem«, oglasi se jeden izmej delavcev, »hodi Bergerjev sin Egon s Pavlom v isti razred, kljubu vsemu bogastvu mu menda učenje ne gre posebno od rok.«

»Kako-li, ako ima za vse drugo skrb, le za knjige ne«, pristavi Trpinec. V tem se vrne Pavel z materjo, Hektor priskače prvi.

«Čudno se mi zdi, da ni pustil pes Peklenika v miru, gotovo mu je storil kdaj kaj žalega. Izboren pes to, kje ste ga dobili, gospod nadzornik?» vpraša Presličar, gladeč psa po glavi.

»Imam ga šele dve leti«, začne Kreslin, »takrat je prišel večkrat brez gospodarja v hišo. Pes mi je ugajal in vselej sem mu dal jesti. Nekega večera sem se vračal sam iz mestnega gozda, kamor sem šel na izprehod. Kar me napade lopov, zahtevajoč denar, vrže me na tla in mi poklekne na prsi. V tem hipu priskoči velik pes in prime napadnika za vrat. Bil je Hektor, ki mi je rešil življenje; za malo ceno mi ga je prodal nato mestni gozdar,

kajti bil je njegov. Prav rad je šel z menoj na dom in sedaj ga ne dam za nobeno ceno od hiše. Hektor!« zakliče Kreslin in mu dá kos kruha.

»Naš Hektor ni tak, kakor gosposki psi«, pristavi Pavel, »ne rabi blazine za prenočišče, leži navadno pred hišo in laja celo noč. — Možje, ali veste, kaj se je zgodilo pred kratkim na Belgijskem?« Pavel potegne iz žepa list »Delavski prijatelj« in pokaže poročilo: »Delavci neke tovarnice so ustavili delo in se uprli. Skrivni sovražniki tovarničarja so jih zalagali ta čas z denarjem in pijačo. Vsi pijani so se pridrvili pred tovarnico in začeli razbijati okna. Prišlo je vojaštvo; ker niso mogli iz lepa ničesar opraviti, začeli so streljati mej delavce. Polovica druhali je bila pobita, druge so povezali in odvedli v temnice. Dalje opisuje list revščino, ki je nastala vsled upora v delavskih družinah, vse umira od glada. Tako se je še vselej končalo, kjer so nastopili delavci samovoljno zoper svojega gospodarja.«

»Mi ne mislimo sicer tako učiniti«, povzame Trpinec, »a plača se nam mora na vsak način povišati. Kakor drugi govoré, Berger ni prenapačen človek, a mi ga izpoznavamo baš v nasprotni lastnosti. Kako je to?«

»Kakor opazujem«, odgovarja drug delavec, »Bergerja ni nikoli v tovarnico, vse prepusti uradnikom, a sam hodi po veselih družbah. Uradniki počnó, kakor se njim vidi najboljšé, pri tem umevno uvažujejo najprej svojo osebo.«

»Lahko bi bilo«, pristavi Presličar, »da nam uradniki utrgujejo plačo in prebitek spravljajo sami v žep. Dvomljivo ne bi bilo, ker ne pride Berger nikoli sam v urad. Stvar se mora pojasniti!«

»Čudno gospodarstvo«, seže v pogovor Presličarjev sosed, »v tovarnico ga ni nikoli in domov hodi le spat. Zato doma tako zapravljivo gospodarijo, kakor mi je pravil kočijaž Fric. Mladi gospod Egon in njegova sestra Magda mečeta denar od sebe, kakor bi jim ga mi kovali v livarnici. Oh, ta gospica Magda, to je ošabno dekletce. Včasih pride pred tovarnico, ko gremo mi z dela, z uradnikom stoji pri vratih in čaka, da jo vsi pozdravijo. Bog ne daj, da bi jo kdo prezrl, drugi dan ga pokliče uradnik in ga opsuje, da joj. In ta Peklenik, kako se ji zná prisliniti! Gre mimo nje in se ji prav ponižno nakloni, rekoč: ‚Poljubljam roko, premilostiva‘. Ona se presrečno nasmeje in mu stisne srebrnjak v roko. Doma jo mati razvaja, da ni mogoče dopovedati, v ogenj bi šla za svojo lepo Magdico. Oh, taka vzgoja! Sin Egon hodi svoja pota, nihče se ne zmeni zanj. Možje, pravim vam, da se bo še slabo godilo tem ljudem.« Vsi so molčali in gledali nemo pred-se, kakor bi že vnaprej pomilovali nesrečno družino.

»Pijte, jejte, kaj gledate?« pretrga molk nadzornikova žena, »mraz mi preleti mozeg in kosti, ako pomislim na stariše s tako deco. Kaj bi počela reva, ko bi bil moj Pavelček tak?«

»Nič se ne bojte, gospa, Pavel je priden mladenič«, potolaži jo jeden izmej delavcev in se obrne k Pavlu, ki je v zadregi skubel za prt. »Pavel, drugo leto končate gimnazijsko učenje, kam se obrnete potem, kateri stan vas veseli najbolj?« Mladeniču se zasvetijo oči, krog usten mu zaigra nasmeh, pogleda mater in izpregovori: »Najrajši bi bil odvetnik!« Delavci se pogledajo.

»Vem, možje, zakaj se čudite«, nadaljuje Pavel, »odvetnika poznate le od slabe strani, poznate ga kot največjega oderuha. Ali pa morajo biti vsi taki, ali ne pričajo mnogi, da je odvetnik lahko največji zaščitnik trpinov? Imamo sicer zakone, ki bi vas branili vsake krivice, a kaj pridi, ko ne veste zanje, ko vam jih prikrivajo vaši nasprotniki? Kaj pridijo sodniki, ako ni tožnikov? Treba je torej ljudij, ki poznajo vse zakone, posebno one, ki govoré za vas, in ti ljudje naj bi nastopili ž njimi zoper vaše zatiralce! Tako sme ravnati le odvetnik in tak odvetnik hočem biti jaz!« Delavci so strmé poslušali, srce jim je vzigralo ob takem navdušenju. Ko je Pavel prenehal, prijel je Trpinec za kozarec:

»Dobri Bog, stoj vedno na strani temu vrlemu mladeniču in utrdi ga v teh nazorih!« Kozarci so zazvenčali in začuli so se klici:

»Hvala, dragi mladenič! Čast vam, gospod nadzornik, da ste vzgajili takega sina, srečna mati, katera ga je zibala!« Skoro nato so se poslovili delavci, zatrjujoči, da še niso bili tako veseli, odkar si služijo kruh v pótu svojega obraza. Kreslinova družina je ostala še na vrtu. Bil je tako lep večer, kakor nalašč za kramljanje. Na nebo je priplaval mesec in krog njega je zabliščalo brez števila zvezd, mej drevjem je šepetal vetrič in Hektor je skakal po vrtu, glasno lajajoč. Pavel je sedel v sredi mej roditeljema in jima pravil o svoji bodočnosti:

»Z božjo pomočjo postanem imeniten odvetnik. Od vseh stranij se bodo zatekali reveži k meni, a prihajali bodo tudi bogataši, iščóči pravice. Bogata darila poplačajo moj trud, ž njimi bom hranil lačne in oblačil zmrzujoče, za-se kupim lepo kočijo z iskrima konjičema. V nji se bom vozil po mestu, na jedni strani boste sedeli vi, mati, na drugi vi, oče. Vse nas bo pozdravljalo na ulici. To bodo lepi dnevi.«

»Tiho, tiho, sanjarček«, zavrne ga mati in pogleda z zadovoljnim nasmehom na očeta, »pozno je že, idimo počivat!« (Dalje prih.)

Svetniki — ljubitelji in ljubljenci živalij.

(Po Fr. Lindenu priobčuje Jos. Volc.)

XXIV.

Sv. Kutbert (u. 687) je bil samostanski prednik in pozneje škof na Angleškem. Nekoč je bil z nekim dečkom na popotovanju oznanjujoč, kot mu je bila navada, besedo božjo preprostemu ljudstvu. Oba sta bila trudna in lačna in še daleko oddaljena od kraja, kamor sta bila namenjena. Deček jame tožiti o gladu, ker nista imela ničesar s seboj, in tudi mej potom ni bilo jedi dobiti. Sv. Kutbert mu reče: »Dete, zaupaj v Boga; nikdo še ni lakote umrl, kateri je zvesto služil Bogu.« Ob teh besedah pogleda kvišku in dé: »Vidiš-li onega orla? Celó po njem nama ljubi Bog lahko pošlje hrane.«